

Grundtvigs pædagogiske synspunkter i 1806

Af KARL AAGE BAARSTRØM

Cand.pæd. *Karl Aage Baarstrøm* lægger i denne artikel en psykologisk synsvinkel til grund for en forklaring af Grundtvigs pædagogiske synspunkter i 1806, sådan som de fremtræder fortrinsvis i Grundtvigs teoretiske overvejelser omkring undervisningen af Karl Frederik Steensen-Leth. Herved kommer han frem til en pointeren af barndommens betydning for Grundtvigs pædagogiske holdning i 1806.

Grundtvigs pædagogiske forudsætninger for embedet som huslærer ved Egeløkke på Langeland

Da N.F.S. Grundtvig i 1805 tiltrådte sin stilling som lærer for eleven Karl Frederik Steensen-Leth, var det ikke uden pædagogisk og faglig indsigt. Han havde i løbet af sin egen skolegang i Udby ved Vordingborg, Thyregod ved Vejle, latinskolen i Århus og universitetet i København gennemgået en efter datidens opfattelse omfattende uddannelse.

I senere skrifter¹ omtaler Grundtvig adskillige gange de forskellige lærere, han selv var blevet undervist af, og man får herigennem indtryk af en brogethed, der hos eleven Grundtvig skabte både begejstring og engagement, men også lede og ideforladthed. Navnlig de lærere, der skabte lede, har båret ved til det bål, Grundtvig senere tændte og holdt ild i med sine utallige angreb på »den sorte skole«.

Grundtvigs mor kom til at stå som en særdeles central skikkelse i den lille drengs tidligste undervisning. I indledningen til digtet »Til Cathrine Marie Bang, min elskede Moder« (oprindelig udgivet af Grundtvig i året 1815 i samlingen »Kvædinger eller Smaakvad«) skriver Begtrup »... Men sine Evner havde han mest i Arv fra Moderen, som hørte til den anseelige fynske Slægt Bang ... Hun var en gudfrygtig hjertevarm og viljestærk Kvinde, som under trange Kaar gjorde sit Bedste for at opdrage sin yngste Søn til Herrens Tjener«.²

Begtrups opfattelse af moderens betydning for Grundtvigs udvikling, og altså også for hans pædagogiske anskuelser og meninger, kommer stærkt til udtryk senere i samme indledning »... Hvad hun gav ham i Arv og indpodede i ham fra den spæde Barndom af Kærlighed til Gud og de gamle danske Minder, spiller en Hovedrolle for hele Sønnens senere Livsudvikling«.

K.E. Bugge tillægger ligeledes Grundtvigs moder en central rolle som lærer og opdrager for den lille dreng. I sin afhandling, *Skolen for Livet*, er han inde på dette tema med ordene »... Cathrine Marie Grundtvigs personlighed har utvivlsomt præget sønnen på afgørende måde. Hendes indflydelse synes at have bestået såvel i en karakteropdragelse som i en oplæring i de elementære skolekundskaber, men først og fremmest i en optugtelse i den »gammeldags Guds frygt«, der prægede begge forældrene«. ³

I sin analyse af det kristne miljø, N.F.S. Grundtvig voksede op i, undersøger Bugge faderen *Johan Grundtvig*s kristendomsopfattelse. Han konkluderer, at der er tale om: »en pietistisk pædagogik: a) Opdragelsens højeste formål er at indlemme børnene i en proces, hvis endemål er den evige salighed, b) Sammensmeltningen af åndeligt og verdsligt regimente. Opdragelse i Guds frygt er lig med opdragelse til livet i denne verden, c) Benyttelse af Jesus-skikkelsen som pædagogisk forbillede, og d) Dannelsen af det kristne idealmenneske (»det Guds menneske«) som pædagogisk motiv«. ⁴

Der er blandt psykologer verden over udbredt enighed om, at personligheden dannes i de første barneår, ⁵ for derefter – afhængig af individets senere miljøpåvirkninger – at komme op til overfladen igen og udvikles videre. Derfor vil det i et forsøg på at kortlægge Grundtvigs holdninger til undervisning være særdeles relevant at beskæftige sig med hjemmets påvirkninger af barnet.

Det forekommer således rimeligt, at N.F.S. Grundtvig er blevet »præget« af et moderat pietistisk livssyn, hvor lærdom og troen på Gud hænger nøje sammen. Dannelse – der synes lig med opdragelse – har betydet opdragelse til guds frygt, hvis endemål altid bliver den evige salighed.

Barnet vil ifølge denne opfattelse blive indpodet, at der findes visse evige uforanderlige sandheder (det guddommelige), og at det i indlæringen af videt drejer sig om at tilegne sig en større og større del af disse uforanderlige sandheder. På den måde kan opdragelsens højeste formål fuldbyrdes, og eleven vil gradvis opnå den evige salighed.

Hvis Grundtvigs personlighed stort set er blevet til i et sådant moderat pietistisk miljø, medfører det, at barnet vil opbygge visse seje barrierer omkring sin grundholdning. Disse barrierer skal tjene til kun at slippe påvirkninger ind, der er forenelige med det allerede eksisterende helhedsmønster. Hvis barriererne bryder sammen, vil det få den virkning, at der for barnet skabes en kaotisk tilstand, der kun med meget stort besvær kan løses.

Muligvis kan Grundtvigs personlige krise i vinteren 1810/11 være en sådan identitetskrise, hvor personligheden er blevet løbet overende af ude fra

kommende påvirkninger. For Grundtvig var barndommens gudstro på vej til at blive afløst af noget andet og stærkere, der ikke kunne indpasses i det oprindelige personlighedsmønster, og det har afstedkommet en nærmest sindssyglignende situation – en identitetskrise.

Moderens undervisning var først og fremmest en oplæring i færdigheden i at læse.⁶ Arbejds materialet var for en stor del historiske værker, der indholdsmæssigt for eleven var uforståelige.⁷

Fra 1789 til 1792 blev undervisningen varetaget af *Bertel Fauruskov*,⁸ og her stiftede Grundtvig bekendtskab med latin, og han lærte at skrive. Om undervisningen udtaler Grundtvig, der omtaler sig selv i tredje person, bl.a. følgende:

»... Her skulle han da begynde at lære Latin, – han lærte Donat, Aurora – med samt colloqvier –, en Deel af et lille Lexikon, og Badens Grammatik uden ad, men forstod ikke et Ord deraf, thi den høilærde Præceptor forklarede næsten intet, og gjorde han det, nedstemte han sig dog aldrig til hans Fatteevne ... Her lagde han ogsaa Grunden til sin Skrivning«.⁹

Optegnelsen er foretaget 10-12 år efter de begivenheder, der skildres, og kilden angiver Grundtvigs pædagogiske synspunkter i 1804.

Det er vigtigt at udlede de pædagogiske grundsynspunkter, som kommer til udtryk i de forskellige skoleskrifter fra Grundtvigs hånd i denne periode, idet de tidsmæssigt ligger meget tæt på hans pædagogiske arbejde på Egeløkke, som denne artikel vil samle sig om.

Fra efteråret 1792 til september 1798 kom Grundtvig »under privat Information«¹⁰ hos præsten *Laurits Feld* i Thyregod nord for Vejle. Laurits Feld var en god ven af Johan Grundtvig, og han drev, hvad man i dag nærmest ville kalde en kostskole. Om opholdet har Grundtvig i 1802-04 meget rosende at sige både om Laurits Feld og hans undervisning. Nok var Feld »ivrig Ortodox«, men dog var »Toleranse et Hovedtræk i hans Karakter«.¹¹ Feld gav Grundtvig mulighed for ved siden af sin obligatoriske læsning at læse skrifter af enhver art, også skrifter, der på grund af deres indhold blev betegnet som kætterske.

Selv de kætterske skrifter formåede ikke at bryde barrieren om hans barndoms fasttømrede, personlige gudstro. Når han læste skrifter, hvis indhold gik på tværs af troen på Gud, harmedes han og »... lovede ved sig selv engang at vorde en af Troens raskstridende Kjæmper, og øvede sig alle-rede«.

Feld indlod sig også i diskussioner med sin elev, og øvede ham derigen- nem til selvstændig tænkning, noget der i datidens undervisning må have været ret usædvanligt.

I oktober 1798 skulle Grundtvig i Århus latinske skole. I latinskolen blev han undervist af rektor *Thura Krarup* og konrektor *Jens Stougaard*. Stougaard var interesseret i historie, og han fandt, at Grundtvig både havde lyst til og viden om dette fag. Grundtvig noterer i den omarbejdede dagbog for 1802-04 bl.a. følgende om Stougaard og historien:

»... Hertil hjalp, at baade Kalls Verdens og Suhms lille danske Historie laae i min Hukommelses Arkiv in promptu. Selv yndede han Historien, men hans Discipler vare for største Delen heri store Ignoranter, fordi deres Lyst til at kjende Fortiden aldrig var blevet vakt, og ei vel kunde vækkes ved Kalls Historie. – Dette skaffede mig temmelig min Lærers Yndest.«

I Thyregod havde Grundtvig haft lejlighed til at følge med i såvel den pædagogiske som den teologisk-faglige debat gennem tidsskriftslæsning. I studietiden i Århus kunne han delvis følge denne læsning op ved at benytte skolens bibliotek.

Grundtvig forsøger at vurdere sine lærere Krarup og Stougaard:

»... Førrend Jeg gaaer videre, vil Jeg kaste et Blik tilbage paa Frederiks Afskeed fra Aarhuus, og tilstaaer ham, at Konrektorens mundtlige var ham mange Prosent kjærere og nyttigere end Rektors skriftlige.«

Noget, der for Grundtvig senere skulle blive en mærkesag – det talte ord – får han her i Århus hos Stougaard forkærlighed for. Karakteristisk for den betydning, de to lærere fik for Grundtvig er, at dagbogen kun har ovenstående bemærkninger om rektor Krarup, hvorimod ca. 1 side helliges konrektoren.

Sammenlignet med Krarup havde Stougaard i langt højere grad sans for de »moderne« fags betydning – herunder modersmålet.¹²

Grundtvigs arbejdslyst med de antikke sprog var som tidligere omtalt ikke stor. Dette forhold kan muligvis hænge sammen med, at disse fag blev varetaget af Krarup.¹³

Grundtvig dimitteredes den 25. september år 1800, og efter studentereksamnen blev han indskrevet som akademisk borger ved Københavns universitet.

I 1802 skrev Grundtvig komedien »Skoleholderne«. Komedien udtrykker i polemisk form samtidens pædagogiske debat om undervisningens mål og midler. De tre hovedpersoner i stykket er Hr. Svetonius, der er landsby-skoleholder, Hr. Fichte: en skolelærer på landet og Jacob Varulv – en juridisk kandidat.

Svetonius og Fichte repræsenterer to absolutte pædagogiske modpoler: den klassiske dannelses ideal med grundig lærdom contra de nymodens tanker om tilbagevenden til naturen. Svetonius bemærker:

»... I min Tid, maa De troe, man lærte noget grundigt, og lod sig ikke som nu, proh dolor! nøye med det overfladelige«. ¹⁴

Fichte derimod opfatter undervisningen på en ganske modsat måde:

»... Giver Agt paa Naturen. Jeg troer, den Undervisningsmaade er den bedste. Alt, hvad der endog kun har Udseende af Tvang, maa bortfjernes«.

Et sted mellem disse modpoler befinder stykkets 3. hovedperson Jacob Varulv sig. Grundtvig har selv vedkendt sig, at Jacob er hans eget talerør i stykket.

Nok bifalder Grundtvig hverken Svetonius' eller Fichtes synspunkter, men han finder dog, at den helt frie opdragelse er forkert. Han bifalder herigennem til dels den gamle, grundige, humanistiske lærdom. Konsekvensen heraf må blive, at Grundtvig ikke udelukker, at disciplin og tvang kan være en nødvendighed, hvis ikke eleven af sig selv påskønner det klassiske dannelsesideal. Vel sagtens refererende til sin egen undervisning er han dog imod udenadslæren og den korporlige afstraffelse.

Det er ikke her muligt at gå ind i en diskussion om, hvem af Grundtvigs lærere de forskellige hovedpersoner refererer til. Der anes tydelig antipati mod Bertel Faurskovs udenadslære uden forståelse og sympati for Jens Stougaards pædagogik.

Accept af et Stougaardsk mellemstandpunkt vil kunne indpasses i Grundtvigs livssyn (jfr. tidligere) uden at forårsage en identitetskrise. Grundtvig har i den klassiske undervisningsform følt savnet af menneskelighed. Lærernes opgave var at tilse, at eleverne gradvis tilegnede sig en større viden og revse dem, hvis ikke fremskridtene var hurtige nok. Eleverne blev opfattet som et råmateriale, der skulle forarbejdes, ikke som mennesker.

Uden at fjerne det klassiske dannelsesideal har Stougaard formået at skabe et pædagogisk miljø – en lærer/elev-kontakt – som Grundtvig har sat stor pris på.

Grundtvig har således været under indflydelse af såvel den helt klassiske skole som Stougaards pædagogik, og han har kendt til den såkaldt frie opdragelse (jfr. Fichte-figuren). Han har nok været åben over for en forandring af den klassiske skole, men ikke betingelsesløst. Det har været vigtigt for ham at indføre forandringer på en sådan måde, at man beholdt det gode fra den gamle skole og tilførte nye elementer, der ikke på radikal måde ændrede helheden. »Pædagogikkens konstans« kalder Bugge denne holdning hos Grundtvig. Med dette udtryk menes en stræben fremad med fastholdelse af det gode gamle.

Grundtvig forlod Københavns universitet med embedseksamen den 25. oktober 1803. Herefter syslede han med forskellige forfatteres bøger, bl.a. Johan Paludans »Samlinger for Theologer efter Tidernes Fornødenhed og den nyeste Litteraturs Aand« fra 1803, hvor han fandt bekræftelse på sine i 1802 omtalte menneskevenlige skoletanker.

Grundtvigs pædagogiske synspunkter anno 1804 kan sammenfattes i følgende punkter:¹⁵

1. Udenadslæren er af det onde (Udby, til dels Thyregod).
2. Læreren bør bestræbe sig på at forklare stoffet for eleven, og på herunder at »nedstemme sig til hans Fatteevne«, (hvad Faurskov ikke gjorde).
3. Læreren bør vejlede eleven til selvstændig tænkning og læsning. Således vækkes en lyst til videregående studier (Feld).
4. Lærers opgave er ikke blot kundskabsmeddelelse, men tillige opdragelse til livet som voksen. Denne opdragende indflydelse på eleven vinder læreren ved oprigtigt og uden bagtanke – »af reen Menneskekjærlighed« – at interessere sig for elevens »Sande Vel«, og herudfra at udøve en moralsk opdragelse (Stougaard).

Hvis man anvender en psykologisk forklaringsmodel, vil man se, at Grundtvig med ovenstående forestillinger ikke har omstyrtet den grundindstilling, han i sin tidligste barndom fik indpodet. Det er ikke en pædagogisk målsætning, der kommer til udtryk i det ovenstående, men pædagogiske metoder, der skal fremme den overordnede målsætning. Målet – den guddommelige sandhed – består stadig, men der er ændret på de midler, der skønnes egnede til at føre til dette mål.

Grundtvigs synspunkter er ikke ganske afklarede, da han i 1805 bliver privatlærer for den lille Karl Frederik Steensen-Leth på herregården Egeløkke på Langeland. Han har skaffet sig en del teoretisk viden om undervisningsmidler, men står meget svagt hvad angår den praktiske rækkevidde af denne viden.

En analyse af Grundtvigs indledning til »Leksjons og Karakterbogen«

Når Grundtvig i marts 1806 begynder at føre en slags ugedagbog over sit arbejde med Karl Frederik, skyldes det et ønske om at kunne arbejde mere målrettet og konsekvent end tidligere. Leksjons og Karakterbogen skal være »... et uforfalsket og fyldestgørende Vidne om Lærerens og Lærlingens Bestræbelser«. ¹⁶ Grundtvigs intentioner med bogen er store. Han til lægger den meget stor betydning. Han vil hver søndag overveje, hvad han vil arbejde med i den følgende uge og derefter nedfælde planen på papiret. På denne måde ønsker han at binde sig til en bestemt rammeplan, som »Jeg ikke uden Nødvendighed viger«. Der er i planlægningen af undervisningen ikke tale om et færdigt skema med angivelse af på hvilke tidspunkter, hvert enkelt fag skal tages op. Grundtvig mener, at et sådant skema for barnet vil virke ensformigt og sløvende. Han indrømmer skemaet en ordensfremmende funktion, men tilføjer, at man må passe på ikke at betragte mennesket som et »mekanisk Konstværk«, men som et fornuftigt væsen.

I betragtningerne om undervisning i almindelighed er det bemærkelsesværdigt, at Grundtvig ganske nøje følger sin fra barndommen indlærte helhedsopfattelse. Alting – også de enkelte fag – er »Led af en og samme Kæde«. Målet med undervisningen er at give barnet en større og større del af en på forhånd givet sandhed.

Lærerens opgave er altid nøje at våge over barnet og se, hvilke sjælekræfter der er stærkest og følge det op med undervisning i emner, der netop optager barnet. Læreren må nøje følge barnet i dets svingen hid og did og søge maksimal udnyttelse af barnets til enhver tid forskellige sindsstemninger. Hele tiden er det vigtigt ikke at splitte barnets verden i forskellige hver for sig frit svævende emner, men søge at sammenkæde elementerne til en helhed.

Helhedstanken kommer til udtryk flere steder i indledningen:

»... Desuden, naar skal Jeg sige, et Barn har fortjent »Meget godt«? Naar »Slet«? o.s.v. Maaske Han den Dag, da Jeg var allermindst til-

freds med hans Fremgang, har fortjent mest Ros og omvendt -. Dette kan først nogenlunde bestemmes bagefter, naar Jeg seer, hvorvidt Han har anvendt den da indsamlede Kundskab, om Han har husket den blot som et isoleret Brudstykke, eller Han virkelig dermed har formeret sin Kundskabs Masse, og forbundet den med de forrige.«

Her kommer helhedsbetragtningen til at stå centralt. Det er et overordnet mål for undervisningen at skabe en høj »transfer«, idet man derved tilgodeser en verdensopfattelse, hvor alt hænger sammen. Livet og omverdenen er en helhed, og derfor må de pædagogiske bestræbelser gå i retning af at formidle denne helhedsopfattelse.

Grundtvig er også inde på overvejelser om belønning og straf. I afsnittet om karaktergivning begrunder han, hvorfor han betragter karakterer som »alt for ubestemte«, og derfor ikke vil anvende dem. Når elevens sjælekræfter er så svingende, som Grundtvig mener, de er, vil det være umuligt at give karakterer, thi når læreren overhører i en ting, kan elevens sjælekræfter være bundet et andet sted. Det er lærerens opgave i sin undervisning altid at sætte ind, der hvor eleven befinder sig. Hvis eleven ingenting kan huske den ene dag og bliver hørt og får en dårlig karakter, ville han måske have bedre af en belønning som opmuntring til at komme over sit nederlag.

Grundtvig opstiller 4 kategorier for karakterer, han anser som hensigtsmæssige:

1. »Jeg vil ved hver Dag anmærke, hvormegen Agtpaagivenhed, Jeg troer at have fundet, samt de rimelige Aarsager, der kunne have formindsket den.
2. Om Jeg har kunnet spore nogen Anvendelse af det forhen lærte.
3. Vil Jeg ved hver Uges og Maanedes Ende give Mig selv en Oversigt af det i samme lærte. Og endelig
4. Ved hvert Halvaars Slutning efter nøje Gennemlæsning og Gennemtænkning af Akterne afgøre, hvorvidt baade Han og Jeg have fortjent Ros eller Daddel -«.

Ovenstående betragtninger forekommer moderne og vidner om en god, teoretisk indsigt i undervisningens problematik. Punkt 1 omhandler motivationen. Grundtvig må gennem sit arbejde have forstået betydningen af, at hans elev var motiveret for at modtage nyt undervisningsstof. Ideen om motivationen (agtpaagivenheden) passer meget fint sammen med førnævnte

holdning hos læreren, at hans opgave var at bemærke, hvorhen elevens interesse gik og så følge denne interesse op. Punkt 2 er en gentagelse af værdien af transfer. Det er væsentligt, at overførsel af forskelligt indlært stof kan finde sted til nye situationer og derigennem fremme ny indlæring og styrke helhedsopfattelsen. Punkt 3 viser, at Grundtvig var interesseret i, at hans elev lærte en del »kontant stof«. Ved månedlige opgørelser af den faktiske indlærte »masse« ville læreren bedre kunne afpasse sin undervisning efter det faglige niveau, eleven var nået til.

På baggrund af punkterne 1-3 kan Grundtvig da efter et halvt år afgøre, hvorvidt han og eleven fortjener ros eller dadel. Selv om han i princippet tager afstand fra karakterer og kritiserer dem som »ubestemte«, kan han alligevel ikke helt slippe dem. Punkt 4 om ros og dadel kan nemt tolkes som et forsøg på karaktergivning, men Grundtvig må dog medgives, at han så sandelig har udvidet karakterbegrebet meget.

Når man analyserer Grundtvigs betragtninger i de 4 punkter for at udlede, hvilken undervisning de vil kræve for at blive opfyldt, kommer man til det resultat, at en forståelsespræget undervisning bliver en nødvendighed. Udenadslære duer ikke, den er i konflikt med både punkt 1 og 2. Når der lægges så stor vægt på transfer, vil konsekvensen blive, at undervisningstempoet og undervisningsstoffet bliver afhængig af elevens modtagelighed. Er elevens forudsætninger mindre eller større end nødvendigt, vil eleven helt eller delvis miste interessen, og »sjælekræfterne« søge anden beskæftigelse. Det stiller overordentlig store krav til lærerens pædagogisk-psykologiske viden og forudsætter endvidere et omfattende kendskab til eleven.

Jeg vil senere søge at vurdere, om Grundtvig overholder de krav og fordringer, han selv har opstillet.

At undervisning er andet og mere end blot og bar kundskabsmeddelelse udtrykker Grundtvig på følgende måde:

»... Denne Bog skal desuden være en Slags moralsk Dagbog over hans [elevens] mere afgørende Handlinger, og min Opførsel imod Ham, hvoraf Jeg vil uddrage Resultaterne, saaledes at de give Mig nøjere Kendskab til hans Karakter, og letter Mig Valget af Midlerne til at ophjælpe hans gode og stride mod hans slette Tilbøjeligheder.«

Begreberne »gode og slette« tilbøjeligheder kan tolkes som svarende til – henholdsvis ikke svarende til en god, kristen moral. Der er for Grundtvig selv ingen tvivl om, at en kristen moral er en fællesnævner for »det gode«,

og med hensyn til manerer o.s.v. må målestokken være den kristne moral. Grundtvig blev som barn indpodet, at den evige salighed var endemålet for al opdragelse. Det er altså her, vi skal søge den helhed, som undervisningen stræber henimod, og for Grundtvig, der selv har optaget barndommens ideal, er det væsentligt, at dette aspekt ikke tabes af syne.

Ved hjælp af belønning skal der banes vej for den moralsk rigtige menneskeopfattelse og en blokering af den moralsk forkerte opfattelse.

Grundtvig har fra starten af sin tid som lærer for Karl Frederik gjort den erfaring, at hans elev lærte tingene bedre, når de blev anskueliggjort. Derfor gjorde han det til en lov »at gøre Alting til Genstand for Anskuelsen«. Med sine anskuelsesteorier ville Grundtvig fremme elevens forståelse, og han ville fastholde anskuelsesformen, selvom det tidsmæssigt betød en forsinkelse.

Med Leksjons og Karakterbogen vil Grundtvig prøve at opnå endnu bedre resultater med sin undervisning af Karl Frederik end i det forløbne år. Han erkender, at et fast skema er en uhensigtsmæssig ting, men ønsker alligevel en vis systematik i arbejdet. Med en ugeplan over det stof, han ønsker at komme igennem, samt en fortløbende evaluering af ugens resultater håber han at kunne udfylde sin plads med mere orden og strengere konsekvens end før.

Som en konsekvens af sit moderate pietistiske livssyn søger han hos drenge at skabe en forståelse for tingenes rette sammenhæng. Det er ingen tilfældighed, at Grundtvig lader sine teoretiske betragtninger over undervisning munde ud i en sætning som

»... O fyld Mig med tidobbelt Varme, naar jeg taler Din og Dydens Sag for den Unge ... lad mine Ord præge sig med uudslettelig Skrift i hans Inderste, saa de maa vorde en uoverstigelig Mur mellem ham og Lasten! Amen! ja det ske, o Herre!!!«.

Grundtvig skelner i sin undervisning klart mellem dyden og lasten. Der er en afgrund mellem disse to verdener, og undervisningens højeste mål bliver derfor at opdrage til dydens verden og forhindre lastens verden i at få tag i eleven. Alle midler til at opfylde dette mål er egnede, og hans betragtninger om transfer, motivation, belønning, straf og anskuelighed må beskues med dette in mente.

Ved en gennemlæsning af Grundtvigs opbygning af sine ugeplaner studser man ikke så lidt. I indledningen har han uden forbehold argumenteret imod et fast ugeskema for sin elev og motiveret det med, at barnet vil kede sig ved en sådan ensformighed og tabe interessen for undervisningen. Grundtvig har selv i fremstillingen af punkter i sin ugeplan over de emner, han vil lære Karl Frederik, en klar, stringent formular – et skema, der kun få gange fraviges.

Hvis man antager, at Grundtvig i nummereringen af punkterne (bevidst eller ubevidst) har foretaget en prioritering, vil man have et værdifuldt materiale til at belyse Grundtvigs opfattelse af de enkelte fags »værdi« i opdragelsen. At der virkelig skulle være tale om en prioritering, støttes af den vægt Grundtvig i beskrivelsen af de enkelte fag lægger på specielt *historie* og i lidt mindre omfang på *geografi* og *naturhistorie*.

Der er en tydelig tendens til at prioritere disse tre fag på bekostning af sprog (latin og tysk). I ugeplanerne nævnes fransk og tysk oftest sammen i et punkt, der er placeret sidst eller næstsidst på ugeplanen. Når Grundtvig beskriver, hvilket stof inden for de forskellige fag han har undervist i i den foregående uge, lægger man ligeledes mærke til, hvilket omfang de enkelte fag har. Han er oftest ret knap og nøgtern i sine optegnelser for fagene tysk, fransk, latin, grammatik og regning. Her spores ikke den begejstring og det engagement, der ind imellem kommer til udtryk, når han taler om, hvad han og eleven har beskæftiget sig med i historie.

Grundtvig har en meget klar opfattelse af historiens sammenhæng. Den 11. maj noterer han følgende om tidsinddelingen:

»... Desuden er Galettis Inddeling af Tiden gjort anskuelig paa Kortet –. Vist nok er denne Inddeling slet ikke efter mit Hoved, da de Punkter, som her begrænde Perioderne, ganske ere bestemte efter Udtrykket af fysisk Kraft, naar Jeg undtager de to sidste, Amerikas Opdagelse og den franske Revolusjon; men Jeg har dog opgivet det Forsæt at forandre dem, da de kan være ret passende for den lavere Synspunkt, hvorfra Vi endnu maa betragte Historien –. Naar Vi have faaet et højere og ædlere Begreb om den som Skyggebilledet af den sig uddannende Menneskeslægt, eller rettere af Menneskeslægtens fremskridtende Uddannelse, da Menneskene i det hele være passive, vil Nødvendigheden af en anden Inddeling af sig selv blive indlysende –. Indtil

saalænge ville Vi lade de Mænd og Begivenheder, der frembragte flest Ørkner og arbejdede mest paa Menneskets Synken, pralende glimre paa deres usurperede Standpunkter –.»

I ovenstående uddrag mærker man Grundtvigs interesse for stillingtagen til historien. Grundtvig vil noget ganske bestemt, og han har en klar opfattelse af, hvad endemålet er. Han arbejder hjemmevant med lavere og højere begreber, der hver for sig kan begribes af den lille elev på forskellige stadier af hans udvikling. Når Grundtvig undlader at give det højere synspunkt præference, skyldes det hensyntagen til Karls fatteevne. Han erkender, at Karl ikke er i stand til at fatte historiske begivenheder og lader ham foreløbig blive i den tro, at historien blot er de store mænds værk.

De øvrige fag får en ganske anden behandling. Her arbejder Grundtvig ud fra »hvad Karl har glemt de forrige Dage«. Betegnende er bemærkningen fra den 13. marts om formiddagen:

»... Europa gennemgikkes paa Italien nær. Alt huskedes undtagen Ferrol og Santjago –.

Derpaa gentoges de lærte tyske og franske Ord –. Abens franske, Børstens, Gaasens og Karetens franske, Myrens og Karetens tyske Navn vare glemte –.

Opmærksomheden var middelmaadig –.»

Hvis man sammenholder Grundtvigs antipati mod udenadslæren med den undervisningsform, han selv har praktiseret, undres man. Grundtvig arbejder tilsyneladende med et en gang givet stof. Den eneste synlige forskel på udenadslære og det ovennævnte eksempel fra den 13. marts er anskuelsen. Vi ved fra bemærkninger andetsteds i Leksjons og Karakterbogen, at Grundtvig har haft kort til sin rådighed. Han kan da have ladet byerne blive anskueliggjorte for eleven både gennem fortælling og ved brug af kort.

Grundtvig har muligvis opfattet færdighedsindlæringen som en nødvendig indgangsport til beskæftigelsen med det »egentlige«. I beskrivelsen af eftermiddagen den 5. juni skriver han blandt andet følgende:

»... For første Gang viste sig Menneskenes Tilblivelse for ham selv som en uforklarlig Gaade –. Jeg havde just gennemgaaet med ham den hypothetiske Teori af Sprogets Fremkomst, og Noget Andet, der fængslede hans Indbildningskraft til de første Mennesker –. Nu fol-

dede han paa engang sine Hænder og raabte forundringsfuld med barnlig Alvor, »men hvordan er de allerførste Mennesker dog blevne til?« Spørgsmaalet, frembragt i en saadan Stemning, var Mig overmaade kært, og gav Lejlighed til med Eftertryk at vise den betingede Nødvendighed af en højere Aarsag, af en Guds Tilværelse. Liv, Munterhed og Interesse.«

Det har for Grundtvig været ganske afgørende gennem sin undervisning at søge at påvirke drengen til at blive »en god kristen« – en dydens vogter. Drengens spørgsmål er ham derfor naturligvis »overmaade kært«, idet det giver ham en naturlig lejlighed til at vise (anskueliggøre) nødvendigheden af en Guds eksistens. Betegnende er også slutordene »Liv, Munterhed og Interesse«. Ved emner, der optog Grundtvig selv, vil man ofte finde positive bemærkninger om drengens interesse.

Leksjons og Karakterbogen gennemgår en forvandling fra starten den 1. marts og frem til afslutningen den 19. november 1806. I starten finder man fyldige angivelser af ugeplanens indhold og bagefter en udførlig behandling af, hvad der skete hver dag – både formiddag og eftermiddag. Ugen afsluttes med en nøje angivelse af, hvad der faktisk blev opnået af den opstillede plan. Efter i en lang periode at have overholdt den udførlige beskrivelse af ugens forløb, nedskæres denne del til i de sidste måneder kun at indeholde nogle enkelte bemærkninger. Grunden til dette markante skifte i karakterbogens struktur kan der kun gisnes om.

I min vurdering af Grundtvigs pædagogik i 1806 finder jeg, at Grundtvigs menneskeopfattelse i høj grad er bestemt af hjemmets påvirkning af ham i moderat pietistisk retning. At der allerede hos den lille Grundtvig i hjemmet i Udby blev formet en personlighed med rigide beskyttelseshinder udenom.

Når Grundtvig i indledningen lægger vægt på, at læreren i sin undervisning må bibringe eleven en forståelse af, at de enkelte elementer ikke står hver for sig og alene, men er »Led af en og samme Kæde«, har jeg tolket det sådan, at Grundtvig søger at videreføre sin barndoms ideal med den evige salighed som den samlende, overordnede helhed. Hvert enkelt element (led) i undervisningen skulle herefter tjene til at fuldkommengøre ovennævnte salighed. De enkelte led kan ikke stå alene, thi derved umuliggøres opnåelsen af endemålet. Jeg har søgt at påvise, at en psykologisk model er anvendelig til at belyse Grundtvigs pædagogiske holdning i halvåret 1. marts til 19. november 1806.

For at forstå en persons reaktionsmønstre eller handlingsmønstre er det af afgørende betydning, at man analyserer personens mulige påvirkningskilder helt fra barndommen af. Ifølge en psykologisk forklaring på dannelsen af Grundtvigs personlighed i hjemmet i Udby er det sådan, at nye elementer godt kunne optages, blot de ikke kuldkastede det fundamentale i personligheden.

Grundtvig har ikke brudt med den klassiske pædagogik. Han hylder ikke udenadslæren og de mange tomme navne og begreber, men i praksis anvender han i ikke ringe grad begge dele. Han er ikke tilhænger af et skema for undervisningen – både af hensyn til eleven og læreren –, alligevel lader han sig binde til et skema og jamrer, hvis ikke det bliver overholdt. På mange måder kan han siges at være i syv sind med sig selv som underviser: hvilke midler han skal bruge, eller hvilke metoder der er de bedste. En ting er dog evigt til stede for ham: det overordnede formål – det moralsk rigtige – den evige salighed.

Grundtvig har tidligere stiftet bekendtskab med den romantiske filosofi, og harmonitanken spiller en rolle for ham. To-verdenen bliver næsten en realitet for ham, men når man ser hans anvendelse af begreberne om de to verdener i Leksjons og Karakterbogen, synes de at være undergivet dydens sag. Det drejer sig først og fremmest om at

»... danne Dyden og Dig (Gud) en tro Tjener«, – dernæst »... Verden en nyttig Borger, der vil anvende sine ydre og indre Evner til Befordring af sandt Menneskeheld«.

Betoningen af menneskets underdanighed og afhængighed af det guddommelige kommer ligeledes frem i sætningen: »... O! Du Almægtige! Jeg kan kun plante og vande, Du kan allene lade vokse.«

Disse betragtninger i indledningen til Leksjons og Karakterbogen tillægger jeg overordentlig stor betydning. Her præsenterer Grundtvig for læseren (bogen er beregnet til læsning af blandt andre Grundtvigs efterfølger som huslærer) sine grundsynspunkter og søger at argumentere for dem. Han har tilpasset sin barnetro til nye situationer, og personligheden er i behold – ikke den samme som tidligere, men kernen deri er bevaret. Kernen er bestemmende for hans pædagogiske målsætning.

Hvor Grundtvigforskningen bruger samtiden – oplysningstiden og i særlig grad romantikken – som de vigtigste nøgler til forståelse af Grundtvigs pædagogik i 1806, anser jeg barndommen for at spille en hovedrolle. Det er

her, man skal søge Grundtvigs identitet og livsholdning. Først senere i Grundtvigs liv – efter de store personlige kriser – kan vi tillade os at lægge væsentlig mindre vægt på barndommens betydning.

I undervisningen af Karl Frederik søger Grundtvig at realisere sine pædagogiske teorier. Han har i ugeplanen fyldigt noteret, hvordan undervisningen er gået for sig, så fyldigt, at læseren i dag kan danne sig et godt indtryk af, hvad der er sket. Grundtvig synes at foretrække faget historie frem for de øvrige fag med den begrundelse, at dette fag er det bedst egnede til at opfylde formålet med dannelsen (undervisningen). Der synes at være nogen uoverensstemmelse mellem Grundtvigs pædagogiske idealer og den praksis, han følger. Muligvis er dette forklaringen på, at han i den sidste del af perioden på ca. 9 måneder er knap så udførlig i sine kommentarer.

Grundtvig har i indledningen til bogen nævnt sine manglende pædagogiske forudsætninger, og jeg har derfor valgt fortrinsvis at benytte de mere teoretiske overvejelser over formålet med undervisningen, og har tillagt de pædagogiske betragtninger i selve optegnelserne en tilsvarende mindre vægt.

Når opgaven er at belyse Grundtvigs pædagogiske synspunkter i 1806, bliver hans principielle betragtninger særdeles relevante, og hans eventuelle praktiske formåen får kun betydning, for så vidt de ændrer hans principielle standpunkter. Det har ikke været mig muligt at finde sådanne ændringer. Grundtvig er som lærer ikke i stand til at opfylde de krav, han stiller til læreren, men der synes ikke i kommentarerne at være tegn på ændringer i kravene.

NOTER

1. Bl.a. i sin omarbejdede dagbog for 1802–1804, Grundtvigs skoleverden bd. I, 1968 s. 28–36.
2. Gyldendals Bibliotek bd. 40, 1928–1930, s. 10.
3. K.E. Bugge: Skolen for Livet, 1965 s. 42 ff.
4. K.E. Bugge: Skolen for Livet, s. 53.
5. Bl.a. I. Piaget, F.N. Allport og H.W. Maier. (Således indarbejdes et individs moralkodeks fortrinsvis gennem identifikation med bestemte nære voksenskikkelser, f.eks. forældre, lærere etc.).

6. Jfr. bl.a. F. Rønning: N.F.S. Grundtvig bd. I, 1907.
7. K.E. Bugge: Skolen for Livet, s. 54.
8. Den lokale skoleholder i Udby. Han var i 1789 ca. 60 år.
9. Af »Grundtvigs omarbejdede dagbog for 1802-04«, Grundtvigs skoleverden, bd. I, s. 28 ff.
10. Ibid. s. 28 ff.
11. Dette og de nærmest følgende citater stammer fra »Grundtvigs omarbejdede dagbog for 1802-04«, Grundtvigs skoleverden, bd. I, s. 30-33.
12. K.E. Bugge: Skolen for Livet, s. 56.
13. Jfr. Edv. Lehmanns bog om Grundtvig, 1929 s. 26 ff., hvor der siges, at Krarup, trods sin undervisning i de klassiske fag, alligevel vurderes højt af Grundtvig.
14. »Skoleholderne. Original Komædie i 3 Acter« er udgivet af K.E. Bugge i Årbog for Dansk Skolehistorie 1967 s. 38 ff. Citaterne stammer herfra.
15. K.E. Bugge: Skolen for Livet, 1965, s. 66 ff.
16. K.E. Bugge: Skolen for Livet, 1965, s. 76.
17. Citaterne i dette og forrige afsnit er fra »Leksjons og Karakterbogen«, Grundtvigs Skoleverden, bd. I, 1968, s. 44-53.